

3. Барабанов Р.Е. *Формирование коммуникативных навыков у детей с нарушением слуха // Педагогика: традиции и инновации: материалы IV Международной научной конференции.* – Челябинск, 2013. – С.140-143

4. Зыков С.А. *Обучение глухонемых детей по принципу формирования речевого общения.* – М., 1961. – С.211.

5. Кузьмина С. А. *Коррекционная работа по совершенствованию произносительной стороны речи неслышащих старшеклассников: дис. канд. пед. наук.* – Москва: 2010. – С.270.

6. Бамматказиева Х.Б., Ибрагимова Р.Ю. *Формирование общения как средства социализации глухих детей [Электронный ресурс: <http://www.rae.ru/forum2011/pdf/>]*

МРНТИ 14.35.05

УДК 159.9

П.Б. Дауткалиева,¹ И.К. Аманова²

¹*Абай атындағы ҚазҰПУ, магистр, аға оқытушы,
Алматы, Қазақстан, pdautkalieva@mail.ru*

²*«Туран» университеті, психол.ғ.к., доцент,
Алматы, Қазақстан*

СТУДЕНТТЕРДІҢ ЖЕКЕ-КӘСІБИ ҚАСИЕТТЕРІН ДАМУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ КӘСІБИ МОТИВАЦИЯНЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ

Аңдатпа

Мақалада студенттердің жеке-кәсіби қасиеттерін дамыту факторы ретінде кәсіби мотивацияның құрылымын эксперименттік зерттеу нәтижелері ұсынылған.

Болашақ мамандарды даярлауға қойылатын заманауи талаптар жоғары оқу орнының алдына студенттердің кәсіби дайындығын және мотивациясын қалыптастыру міндеттерін қояды. Белгілі бір педагогикалық мамандықты игерген қазіргі заманғы түлек болашақ педагогикалық іс-әрекеттегі жоғары ынталандыру, ұтқырлық, мақсаткерлік және білім беру саласында бәсекеге қабілеттілік сияқты сипаттамаларға ие болуы керек.

Демек, студенттердің кәсіби қызметте өзін-өзі жүзеге асыруға ұмтылуына ықпал ететін кәсіби мотивацияны қалыптастыру мен дамытуды ұйымдастыру үшін психологиялық-педагогикалық шарттарды жасау керек.

Кілт сөздер: ЖОО студенттері, педагогикалық мамандық, кәсіби мотивация, психологиялық-педагогикалық жағдайлар, модель, мотивация құрылымы.

Дауткалиева П.Б.¹, Аманова И.К.,²

¹*ҚазНПУ имени Абая, магистр, ст.преподаватель,
Алматы, Казахстан, pdautkalieva@mail.ru*

²*Университет «Туран», к.психол.н., доцент,
Алматы, Казахстан*

СТРУКТУРА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОТИВАЦИИ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ СТУДЕНТОВ

Аннотация

В статье представлены результаты экспериментального исследования структуры профессиональной мотивации как фактора развития личностно-профессиональных качеств студентов.

Современные требования к подготовке будущих специалистов ставят перед вузом задачи формирования профессиональной подготовки и мотивации студентов. Современный выпускник, освоивший определенную педагогическую профессию, должен обладать такими характеристиками, как высокая мотивация в будущей педагогической деятельности, мобильность, целеустремленность и конкурентоспособность в сфере образования.

Следовательно, необходимо разработать психолого-педагогические условия для организации формирования и развития профессиональной мотивации, способствующей стремлению студентов к самореализации в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: студенты вузов, педагогическая специальность, профессиональная мотивация, психолого-педагогические условия, модель, структура мотивации.

Dautkalieva P.B.,¹ Amanova I.K.,²

*¹KazNPU named after Abai, Master, senior lecturer,
Almaty, Kazakhstan, pdautkalieva@mail.ru*

*²Turan University, PhD, Associate Professor,
Almaty, Kazakhstan*

THE STRUCTURE OF PROFESSIONAL MOTIVATION AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF PERSONAL AND PROFESSIONAL QUALITIES OF STUDENTS

Abstract

The article presents the results of an experimental study of the structure of professional motivation as a factor in the development of personal and professional qualities of students.

Modern requirements for the training of future specialists set the university the task of forming professional training and motivation of students. A modern graduate who has mastered a certain pedagogical profession should have such characteristics as high motivation in future pedagogical activity, mobility, purposefulness and competitiveness in the field of education.

Therefore, it is necessary to develop psychological and pedagogical conditions for the organization of the formation and development of professional motivation, contributing to the desire of students for self-realization in professional activities.

Keywords: university students, pedagogical specialty, professional motivation, psychological and pedagogical conditions, model, motivation structure.

Бәсекеге қабілетті тұлға мен маманды қалыптастырудың негізі отбасында, қоғамда және білім беру жүйесінде қалыптасатын құндылықтар болып табылады. Қазақстанда "Рухани жаңғыру" бағдарламасын іске асыру жағдайындағы тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері бекітілді" [1].

Ғылым мен техниканың жоғары деңгейдегі тенденциясы байқалатын, біздің қарқындап дамып отырған заманауи әлемімізде, біліктілігі жоғары кәсіби ынталы мамандарға деген қажеттілік ерекше өткір байқалады. Әсіресе білім беру саласында бұл мәселе анағұрлым өзекті болып табылады. Осы орайда маңызды мәселелердің бірі – тұлғаны тәрбиелеу мен оқытудың басты құралы, заманауи мектептің педагогы қандай маңызды өмірлік мотивтер мен позицияларға ие болуы тиіс екендігін анықтау.

Студенттердің кәсіби мотивациясы мен жеке қасиеттерін анықтау мектептегі ұзақ педагогикалық (кәсіби) практика басталар алдында оқытудың оқу-кәсіби кезеңінде жүргізілгенін атап өткен жөн.

Эксперимент барысында алынған эксперименттік мәліметтер арнайы дайындықтың әртүрлі бағыттарындағы студенттердің мотивациялық көзқарастары бір-бірінен қаншалықты ерекшеленетінін көрсетті. Деректер студенттердің сауалнамасының нәтижелері бойынша баллдық бағалау әдісі арқылы алынды, зерттелушілердің әр тобы орташаланған және Стьюдент критерийі бойынша айырмашылықтың маңыздылығына тексерілген.

Сауалнамадан алынған мәліметтер жаратылыстану бағытындағы студенттердің әлеуметтік тартымды мотивтері алдығы жоспарға шыққанын көрсетеді. Үшінші курс студенттері оқудан шығарылудан қорықпайды, өйткені оларда оқуға қажетті дағдылар бар екенін көрсетеді.

Мектеп мұғалімі мамандығын таңдау мотиві көрсеткіші бойынша мотивациялық профиль төмен деңгейді көрсетті.

Сауалнама бойынша көрсеткіштердің динамикасын талдағаннан кейін, кәсіби дайындық деңгейін бағалау кезінде өзінің кәсіби өсу перспективаларын бағалау тек психологиялық-педагогикалық факультеттің студенттері үшін жоғары болып қала береді.

1-ші кестеде мұғалім мамандығын таңдау мотиві және оқу-іс-әрекет мотиві, жоғарғы оқу орнын таңдау мотивінің орташа көрсеткіштері көрсетілген.

Жоғарғы оқу орнын таңдау мотивтерінің динамикасын талдау әр түрлі мамандықтағы студенттердің сауалнамалық мәліметтері бір-бірінен айтарлықтай айырмашылықтарды көрсетпейтінін көрсетеді (кесте. 1). Бірінші сауалнамадан алынған мәліметтерге сәйкес, студенттер үшін сұрақтар әлеуметтік маңызды болды және олар белсенділік таныта отырып жауап берді. Сондай-ақ, жақсы көрінуге деген ұмтылыс болды, біз оны жоғары бағалардан көре алдық [2].

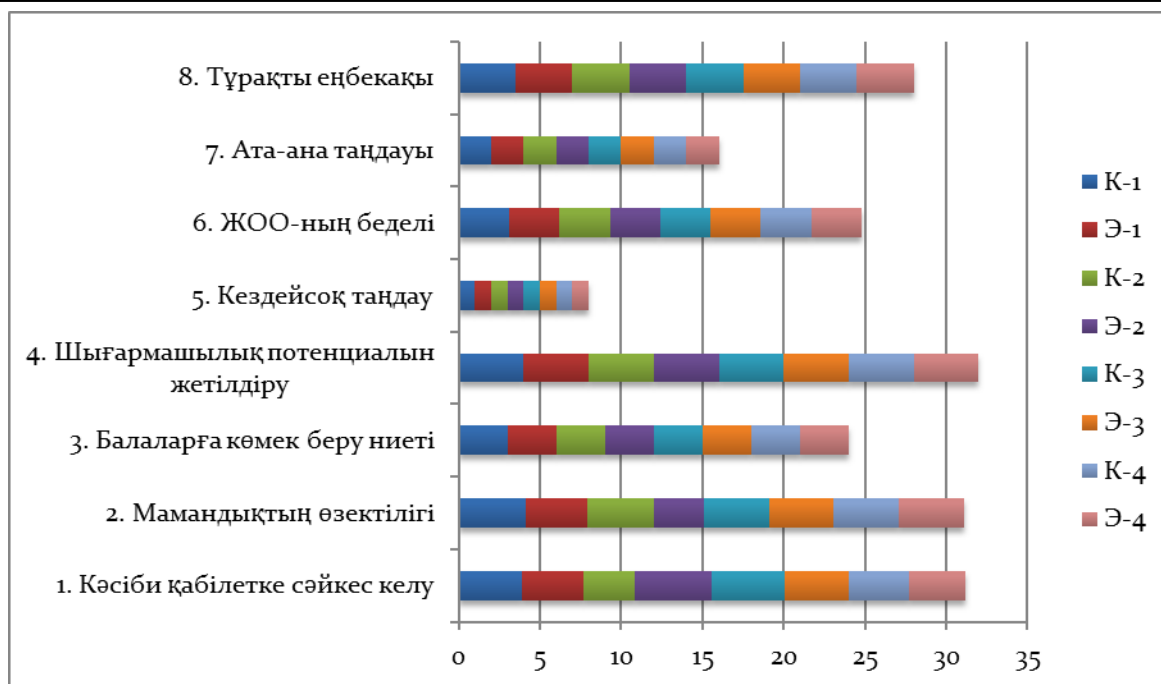
Кесте 1 – Жоғарғы оқу орнын таңдау, мұғалім мамандығы және оқу-іс-әрекет мотивтерінің 3 курс педагогикалық мамандықтарының (балдары) орташа көрсеткіштері

Мотивтер	Бағыттары (факультет, топтар, балдары)							
	Жаратылыстану				Гуманитарлық			
	Х/Б		Ф/М		П/П		Т/Ф	
	К ₁	Ә ₁	К ₂	Ә ₂	К ₃	Ә ₄	К ₄	Ә ₄
<i>ЖОО таңдау мотиві (1 сауалнама)</i>								
1. Кәсіби қабілеттерге сәйкестік	3,9	3,8	3,1	4,8	4,5	3,9	3,7	3,5
2. Мамандықтың өзектілігі	4,1	3,8	4,1	3,1	4,0	4,0	4,0	4,0
3. Балаларға көмектесу ниеті	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0
4. Шығармашылық потенциалын жетілдіру	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0
5. Кездейсоқ таңдау	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
6. ЖОО-ның салмақтылығы	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1
7. Ата-ана таңдауы	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
8. Тұрақты айлық	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5
<i>Оқу іс-әрекет мотиві (2-сауалнама)</i>								
I								
1. Оқу - кәсіби мотивацияның жоғарғы сатысы	4,3	4,1	4,7	4,2	4,7	4,5	4,2	4,1
2. Жақсы болуға тырысу	4,5	4,3	4,3	4,1	4,8	4,6	4,5	4,2
3. Оқудан шығып қалмау	3,2	3,0	3,5	3,1	3,6	3,2	3,8	3,1
4. Ата-ана алдындағы борыш	3,8	3,7	3,8	3,6	3,9	3,8	3,8	3,6
5. Стипендия алу	4,8	4,5	4,8	4,1	4,5	4,3	4,7	4,5
<i>Мектеп мұғалімінің мамандық таңдау мотиві (3-сауалнама)</i>								
II								
1. Беделге ие болу	3,7	3,5	3,2	3,0	4,5	4,3	3,5	3,4
2. Мамандықтың деңгейі	3,2	3,0	3,1	3,0	4,3	4,1	3,4	3,1
4. Билік мотиві	3,5	3,0	3,2	3,0	3,6	3,5	3,2	3,0
5. Альтруистік мотив	3,8	3,5	3,5	3,0	4,0	3,9	4,0	3,8
6. Мамандық беделі	3,7	3,5	3,6	3,3	4,6	4,3	3,8	3,3
7. Танымдық мотив	4,3	3,7	4,6	4,3	4,4	4,2	4,3	4,0
8. Өз мәселесін шешу	3,7	3,3	3,2	3,0	3,7	3,5	3,8	3,6

Мұнда, Х/ – химия-биология факультеті; Ф/М – физика-математика факультеті; П/П – психология-педагогика факультеті; және Т/ Ф – тарих-филология факультеті; Б – бақылау тобы; Ә – эксперименттік топ;

Салыстырмалы талдау нәтижелері бойынша барлық мамандықтардың үшінші курс студенттерінің кәсіби мотивациясы төмен деңгейде деп қорытынды жасауға болады.

1-суретте жоғары оқу орнын таңдау мотивтерінің орташа көрсеткіштері көрсетілген (мәліметтер №1 сауалнама бойынша алынған)

Сурет 1. Педагогикалық мамандықтардың 3 курс студенттерінің ЖОО таңдау мотивінің көрсеткіштері

Сауалнама арқылы алынған нәтижелерді талдау кезінде сауалнамалардың көпшілігі айтарлықтай айырмашылықтарды білдірмейтінін атап өтуге болады. Психологиялық-педагогикалық институттың студенттерінің көрсеткіштері барлық жағынан басқа институттардың студенттеріне қарағанда жоғары көрсеткіштерді көрсетті. Топтар арасындағы айырмашылық мынадай: $\chi^2=14,132$, $\alpha = 0,002$ бойынша [3].

Барлық зерттелген педагогикалық мамандықтардың эксперименттік топтарының 3 курс студенттерінің мотивациялық құрылымын толық түсіну үшін біз эксперименттің екінші кезеңінде "Мотивация құрылымы" тест-сауалнамасы арқылы тестілеу жүргіздік.

Бұл әдіс тек тәжірибелік топтардың студенттері үшін қолданылды. Тестілеу нәтижесінде алынған деректер қалыптастырушы эксперимент басталғанға дейін және мектепте кәсіптік практиканың басталуына дейін эксперименттік топтар студенттерінің кәсіби мотивациясының деңгейлерін анықтауға негіз болды.

Эксперименттік топтар студенттерінің мотивациялық сферасының деңгейі келесі көрсеткіштер бойынша зерттелді: танымдық мотив, қарсыласу мотиві, жетістікке жету мотиві, ішкі мотив, нәтижелер мәнінің мотиві, тапсырмалардың күрделілігінің мотиві; бастама мотиві, ерікті күш-жігерді өзін-өзі бағалау мотиві, өзін-өзі ынталандыру мотиві, жеке әлеуетті өзін-өзі бағалау мотиві, жұмысты жеке түсіну мотиві, жағымды жеке күту мотиві. Алынған деректер 2-кестеде келтірілген.

Кесте 2 - Эксперименттік топтардың үшінші курс студенттерінің тренингке дейінгі "Мотивация құрылымы"

№	Мотивтер	Орташа көрсеткіштер				Салыстыру	
		Х/БЭ ₁	Ф/МЭ ₂	П/ПЭ ₃	Т/ФЭ ₄	χ^2	мәні
1.	Танымдық мотив	3,97	3,92	4,31	3,48	5,620	0,085
2.	Салыстырмалы мотив	4,77	3,09	5,90	4,90	3,697	0,441
3.	Жетістікке жету мотиві	3,43	3,15	4,54	3,00	18,12	0,002
4.	Ішкі мотив	3,0	3,45	5,00	3,67	3,218	0,374

5.	Қорытынды мотив	3,29	2,91	5,85	3,14	3,400	0,334
6.	Тапсырманың қиындығына байланысты мотив (субъективті бағалау)	3,59	3,63	4,19	3,10	4,916	0,178
7.	Инициация мотиві (инициативность)	3,47	3,65	5,42	3,05	3,536	0,304
8.	Ерікті күш-жігердің өзін-өзі бағалау мотиві	3,77	3,49	5,48	3,57	6,595	,086
9	Өзіндік жетілдіру мотиві (күш-жігер)	3,43	3,46	5,10	3,00	4,019	,259
10	Жеке әлеуетті өзін-өзі бағалау мотиві	3,27	3,32	5,42	3,14	1,493	0,684
11.	Жұмысты жеке түсіну мотиві (жеке мағынасы)	3,02	3,60	5,31	3,10	17,20	0,001
12.	Позитивті жеке күтудің мотиві	3,71	3,72	5,79	3,62	,298	0,960

Психологиялық-педагогикалық ғылымда "Мотивация құрылымы" ұғымы мотивтердің үстемдігі, иерархиясы, олардың негізгі топтары мен кіші топтарын бөлу кезінде қолданылады. Өртүрлі сипаты бар құрылымы мен мазмұны басым болатын мотивтер, студент тұлғасының бағыттылығын иерархиялық мотив арқылы анықтайды.

Кестеден көріп отырғанымыздай, эксперименттік топтардың үшінші курс студенттерінің қол жеткізуге деген ынталары танымдық мотиві бойынша (3,48), жетістікке жету мотиві бойынша (3,00), ішкі мотиві бойынша (3,0), нәтижелердің мәні мотиві бойынша (3,14), тапсырмалардың күрделілігі мотиві бойынша (3,03), бастамашылық мотиві бойынша (3,05), ерікті күш-жігерді өзін-өзі бағалау мотиві бойынша (3,3), жұмылдыру мотиві бойынша (3,00), жеке әлеуетті өзін-өзі бағалау мотиві (3,2), жұмысты жеке түсіну мотиві бойынша (3,01), позитивті жеке күту мотиві бойынша (3,3) [4].

Адамның тиісті мотивациялық деңгейі болмаған жағдайда, жасаған іс-әрекетінде қиындықтар туындайды. Сәтсіздіктерден аулақ болуға негізделген адамдар көбінесе өздерінің әлеуетті мүмкіндіктерін жүзеге асыра алатын дербес осындай қызмет саласын таба алмайды. Табысқа жету жағдайын жасау арқылы қызметті қайта құру арқылы адамның ішкі мотивациясының өзгеруін қамтамасыз етуге болады, бұл жеке деңгейде белгілі бір қайта құрылымдауға ықпал етеді.

Мотивацияны қалыптастыру - бұл ілімге оң немесе теріс көзқарастың қарапайым өсуі емес, оның артындағы мотивтердің мотивациялық сферасының құрылымын қиындату.

А.А. Вербицкий оқытуда үйренген білім, дағдылар енді оқу іс-әрекетінің пәні ретінде емес, кәсіби іс-әрекеттің құралы ретінде әрекет ететінін айтады [5].

Мамандықты қабылдау белгілі бір детерминациялық үрдісті тудыратыны және қызметтің психологиялық жүйесін қалыптастырудың бастапқы нүктесі ретінде қызмет ететіні туралы нақты сипатқа ие. Сондықтан мамандықты қабылдау процесіне мотивтерді талдау енгізіледі, онсыз кәсіби іс-әрекет мүмкін емес. Субъектілік тәжірибеде оқыту бейтарап білім емес, бұл студент үшін оның субъективті мағыналармен, мотивтермен, құндылықтармен, көзқарастармен толтырылған білім. Олар оқу-кәсіби іс-әрекеттің қозғаушы күші болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысы.

2. Занюк С. Психология мотиваций. Теория и практика мотивирования. Мотивационный тренинг. – сайт PRESS (HERSON) – 117с.

3. Митина Л.М. Зарубежные исследования учебной мотивации взрослых //Психология. – 2004. – № 2 – С. 56-65.

4. Мильман В.Э.Метод изучения мотивационной сферы личности / Практикум по психодиагностике. Психодиагностика мотивации и саморегуляции. – М., 1990. –С. 234-245.

5. Вербицкий А.А. Развитие, мотивации студентов в контекстном обучении: Монография. – М.: Изд. центр проблем качества подготовки специалистов, 1999. – С.200.